

*Николче Мицкоски**

(Лексикографски центар „Георги Старделов“, МАНУ; Универзитет Св. Кирил и Методиј, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје)

НЕОЛОГИЗМИ НА МАКЕДОНСКИТЕ ИКТ-ФОРУМИ

Новоречје, 2024, бр. 11

Во оваа статија се анализираат новите зборови што ги воведуваат корисниците на македонските ИКТ-форуми со фокус на нивната соодветност и придржување кон нормите на македонскиот јазик. Целта е да се истражи дали новите зборови се соодветно создадени во рамките на македонските јазични принципи или се само транслитерирани и транскрибирани термини како заемки од други јазици. Во статијата се разгледува потребата од воведување нови зборови во јазикот, како и принципите и критериумите според кои се одвива овој процес. Во неа се дадени и примери за соодветни нови зборови, како и за проблеми предизвикани од несоодветни користење термини. Резултатите од анализата покажуваат дека често предност им се дава на транслитерирани или транскрибираните зборови, дури и кога во македонскиот јазик веќе постојат и се прифатени соодветни преводни еквиваленти.

Клучни зборови: неологизми, нови зборови, форуми, македонски јазик, терминологија, информатички и комуникациски технологии, ИКТ.

1. Потреба од воведување нови зборови во јазикот

1.1. Јазикот е динамична категорија што постојано еволуира и се приспособува на културните, технолошките и општествените промени, но и на потребите на неговите говорители. А кога говорителите ќе се соочат со некој концепт за којшто не можат да најдат соодветен термин за да го означат, тогаш настанува нов збор, односно неологизам. Создавањето нови зборови не е обичен процес при којшто говорителите на јазикот размислуваат или одредуваат некој збор по случаен избор за да го означат новиот концепт, туку сложен процес што се раководи според одредени принципи дефинирани според јазичните, општествените и културните норми.

* nmickoski@manu.edu.mk; nmickoski@flf.ukim.edu.mk; ORCID 0000-0003-4929-0507.

Тука доаѓа до израз креативниот гениј на терминологот, односно на создавачот на новиот збор. Новосоздадените зборови денес се нарекуваат неологизми или едноставно нови зборови, но во македонскиот јазик, поетот Гане Тодоровски, во песната *Јавна исповед 1987 или: во едно зборосокривалиште старовремски наречено песна* објавена во збирката *Неволици, неверици, несоници* (Тодоровски, 1987), новите зборови ги нарекува „зборонороденчиња“, што претставува сложенка составена од именките „збор“ и „новороденчиња“. Овој неологизам не фатил корен во македонскиот јазик и воопшто не се користи.

1.2. Создавањето нови зборови станува неопходно кога постојниот лексички фонд на еден јазик не содржи зборови што можат соодветно да ги опишат новите концепти што се појавуваат. Според Кристал (Crystal, 2001), приспособливоста на јазикот на околностите што се променуваат ја обезбедува неговата релевантност и корисност. Во јазиците се внесуваат нови зборови за да се држи чекор со напредокот во технологијата, науката и културата. На пример, со појавата на компјутерите, се појави потреба да се дефинираат нови концепти за коишто во тој момент не постоеле соодветни термини. Покрај оваа основна потреба, новите зборови ги дефинираат и креативните луѓе, како што се писателите и поетите. На пример, во поезијата, Ацо Шопов го создава новиот збор „небиднина“ со значење на непостоење, празнина, а Коле Чашуле го создава зборот „црнила“ (така и ја именува својата драма „Црнила“ во којашто раскажува за убиството на македонскиот револуционер Ѓорче Петров) со значење на несреќа, страдање.

2. Принципи и критериуми за воведување нови зборови

2.1. Познатиот македонски лингвист Блаже Конески (Конески, 1946) поставува неколку релевантни прашања во врска со новите зборови и дава соодветни одговори. Првото негово прашање е дали јазикот ни е навистина сиромашен со зборови за означување на одредени концепти или ние не го познаваме доволно.

2.2. На второто прашање што и колку да се земе од меѓународната лексика и од сродните јазици, Конески одговара дека мора да бидеме свесни дека не треба механички да прифаќаме зборови од туѓите јазици, туку треба да го развиваме сопствениот јазик со наши зборови кои се темелат на зборовите од народниот јазик.

2.3. На третото прашање како да го збогатиме нашиот речник, односно како да воведеме нови зборови, тој вели дека треба да се искористи секој збор што веќе постои во јазикот. Според Конески:

„во народните говори и во усната литература ќе се најдат не само зборови врзани за конкретни предмети, туку и зборови што носат апстрактно значење или што можат многу арно да се издигнат до значењето на научни термини. Важноста на ваквите зборови е уште поголема со тоа што тие, искристализирани во самиот народен говор, можат да послужат како убави обрасци за понатамошното јазично творештво во вистински народен дух.“ (Конески 1946: 39).

2.4. Како начини на образување нови термини, неологизми, во македонскиот јазик се среќаваат деривација, образување сложени термини и создавање скратени форми (кратки форми, скратени термини или скратеници, иницијализми, акроними), а примери за секој од овие начини ќе бидат дадени подолу во овој труд. Зборообразување со деривацијата се врши со додавање на еден или повеќе морфолошки елементи или афикси на коренот на зборот (префикс, суфикс или префикс и суфикс). Сложени термини се образуваат со комбинирање две или повеќе лексички основи за да се добие нова форма со два или повеќе корена, но означува еден концепт. Според степенот на срастеноста и начинот на поврзувањето на компонентите на сложениот збор, се изделуваат три типа сложени зборови: сложеники, срастеники и зборовни состави (составенки) (Конески 2003: 75). Од ортографски аспект, лексичките основи, односно компонентите од кои е составен сложениот термин можат да бидат поврзани со цртичка, да се пишуваат слеано или пак воопшто да не се поврзани, односно да има празно место помеѓу нив. Скратените форми како начин на зборообразување се користат за да се олесни користењето на некои термини чие ортографско претставување е релативно долго што го отежнува нивното користење и прифаќање од страна на корисниците. Скратените форми може да се поделат во следните категории: кратки форми, скратени термини, скратувања (абревијации) и скратеници (акроними).

2.5. Кога се образуваат нови зборови врз основа на зборови што веќе постојат во јазикот, покрај трите горенаведени начини кои се користат за образување неологизми, се применуваат и проширувањето на значенското поле на постојни зборови од општата лексика, семантичкиот пренос на термини од некоја друга област и заемките од други термилошки области. При проширувањето на значенското поле на постојни зборови од општата лексика, се зема еден термин од општата лексика и се специјализира, односно, му се доделува една конкретна дефиниција според концептот што го означува и терминот станува дел од специјализирана термилошка област. Кај заемките од други термилошки области, веќе постоен термин во специјализирана термилошка област се користи за да означат друг концепт во друга термилошка област и на тој начин терминот означува повеќе концепти од различни термилошки области. При семантичкиот пренос на термини, постоен термин во одредена специјализирана

терминолошка област се користи за да означи друг концепт со логичко проширување. Терминот којшто означува еден одреден концепт и се однесува на конкретен објект може да го прошири своето значење и да означува апстрактни објекти, проширен дел што означува една целина (Jarvis, Pavlenko 2010: 73). Конверзијата, што претставува промена на синтаксичката категорија, односно на граматичката функција на еден термин, многу ретко се користи во македонскиот јазик.

3. Анализа

3.1. За потребите на овој труд, беше направена анализа на содржините што се објавуваат на македонските ИКТ-форуми што се достапни во рамките на веб-корпусот CLASSLA-web.mk. Беа анализирани три форуми и тоа forum.it.mk, elektrotehnika.mk и elektronika.mk. Анализата покажа дека на овие форуми има малку нови зборови, неологизми, што се навистина нови, а поголем дел од новите зборови се квазинеологизми, односно зборови што се добиени со транслитерација или транскрипција на англиските термини.

3.2. Нови зборови:

- „виросан“ (именка) со значење заразен со вирус. Се добива со деривација на заемката од терминолошката област на биологијата и медицината, кога на именката „вирус“ ќе се додаде суфиксот -ан. Во македонскиот јазик постои терминот „заразен“, што може да се користи како именка и како придавка, а постои и терминот „инфициран“, што може да се користи како именка и како придавка, но тие се поопшти термини. Се користи и придавката „вирусен“, но таа се однесува на нешто што е предизвикано од вирус.
- „вметок“ (именка) и „вметоци“ (множинска форма) со значење на нешто што е вметнато. Потекнува од српскиот збор „уметак“. Во македонскиот јазик постојат „вметне“ (глагол), „вметнување“ (глаголска именка) и „вметнато“ (придавка), но не постои термин кога треба да се објективизира, односно да се именува тоа што е вметнато. Именката „додаток“ се користи како замена за „вметок“, но нејзиното значење е многу поопшто.
- „упогони“ (глагол) со значење на ставање нешто во функција, да се почне со негово користење. Овој термин треба да се приспособи на македонскиот јазик и соодветниот термин ќе биде „впогони“.
- „релјефирање“ (глаголска именка) со значење да се создаде релјеф (како преводен еквивалент за англискиот термин “emboss”). Во македонскиот јазик постои терминот „гравирање“ (глаголска именка)

со значење на врежување букви и цртежи во метал (како преводен еквивалент за “engrave”).

- „рударење“ (глаголска именка) како преводен еквивалент за “mining” што најчесто се среќава како колокација „податочно рударење“ како преводен еквивалент за “data mining”. Сепак, со овој нов термин може да се појави проблем кога треба се употреби неговата глаголска форма „рудари“ (според принципот на продуктивност) што ја претставува множинската форма од именката „рудар“.
- „басест“ (придавка) со значење на звук богат со бас.

3.3. Покрај новите зборови што може да го најдат своето место и да почнат да се употребуваат во македонскиот јазик, анализата откри нови зборови што се добиени со транслитерација или транскрипција на англиските зборови. Вака добиените зборови претставуваат квазинеологизми и најчесто се несоодветни за користење бидејќи за нив постојат посоодветни зборови во македонската лексика. Во првата колона од табелата подолу е даден преглед на откриените транслитерирани или транскрибирани зборови, а во втората се наведени соодветните зборови од македонскиот јазик што треба да се користат за да го означат конкретниот концепт.

транслитериран или транскрибиран збор	правилен македонски збор
акаунт	сметка
аплоадира/уploадира	поставува
баниран	забранет
датацентри	податочни центри
драјвер	двигател
едитира	уредува
инсулатор	изолатор
конекција	поврзување
лимитира	ограничува
линк	врска
малвер	злонамерен софтвер
пост / постира	објава / објавува
рутер	насочувач
сајт	веб-локација
смартфон	паметен телефон
сорс код	изворен код
стринг	низа
темплејт	шаблон
фајл	датотека

Интересно е да се забележи дека голем дел од овие транслитерирани или транскрибирани зборови се среќаваат само во областа на информатичките и комуникациските технологии. Ако истите англиски зборови треба да се преведат на македонски јазик во некоја друга термилошка област, тие нема да се транслитерираат или да се транскрибираат, туку ќе бидат преведени соодветно. Така, „едитира“ (од англискиот збор “edit”) ќе биде „уредува“, „инсулатор“ (од англискиот збор “insulator”) ќе биде „изолатор“, „конекција“ (од англискиот збор “connection”) ќе биде „поврзување“, „лимитира“ (од англискиот збор “limit”) ќе биде „ограничува“, „линк“ (од англискиот збор “link”) ќе биде „врска“ итн.

4. Проблеми со несоодветни термини

4.1. Обидот за користење несоодветен термин за означување одреден концепт може да предизвика проблем кај корисниците. Во Поимникот на македонски зборови од областа на информатичката технологија е воведен терминот „џиџе“ како преводен еквивалент на англискиот термин “gadget” за да се означи мал, корисен и украсен уред. На македонските ИКТ-форуми што се предмет на оваа анализа, терминот „џиџе“ се среќава 13 пати, од кои 12 пати со значење на мал уред. Првичното значење на „џиџе“ е „нешто убаво, убави ситни предмети, убава играчка“ (ТРМЈ том VI 2014) и овој термин што потекнува од турскиот јазик беше избран по аналогијата на мал предмет. Изборот на „џиџе“ наиде на лавина критики кај корисниците и речиси и да не се користи со ова значење во македонскиот јазик.

4.2. Уште еден пример за несоодветен термин е примерот со дефинирање на концептот на „процес на вметнување датотека во електронска порака“. Корисниците на македонските ИКТ-форуми што се предмет на оваа анализа 261 пат го користат терминот „прикачување“ чиешто основно значење е „да закачи, спои, сврзе еден предмет со друг на соодветен начин“ (ТРМЈ том IV 2008). Од овој термин може да се изведе глагол што ќе го означи концептот на „давање наредба за вметнување на датотеката во електронската порака“ и изведениот термин би бил „прикачи“. Но, кога од терминот треба да се изведе именка што ќе го означува концептот на „датотека што е вметната во електронска порака“, тогаш, преку процесот на зборообразување, изведениот термин би бил „прикачка“ што се коси со принципот на соодветност. Затоа, соодветниот термин што е дефиниран во Поимникот и се користи во македонскиот јазик е „приложување“ од којшто може да се изведат глаголот „приложи“ и именката „прилог“.

4.3. Последниот пример за несоодветен термин е терминот „сајбер“ како преводен еквивалент за англискиот термин “cyber”. Според етимологијата, терминот „кибер“ потекнува од старогрчкиот збор *κυβερνᾶν* што значи „кормиларење, управување“. Изворниот изговор на овој збор е „кибернан“, односно првата буква е буквата „к“ што е задржано во „кибернетика“ и слични изведени зборови. Според правилото 111 од нормативниот Правопис на македонскиот јазик (страница 60), соодветен термин е „кибер“ и во Правописот е внесен терминот „кибербезбедност“. Исто така, во нормативниот Толковен речник на македонскиот јазик (ТРМЈ том II 2005) е внесен терминот „кибернетика“ заедно со термините што се изведени од него. Терминот „кибер“ се користи и во повеќе словенски јазици во рамките на ЕУ, како што се словенечки, хрватски, бугарски, чешки. Сепак, корисниците на македонските ИКТ-форуми што се предмет на оваа анализа терминот „кибер“ го користат само 10 пати, а терминот „сајбер“ 58 пати.

5. Заклучок

Може да се заклучи дека корисниците на форумите за информатички и комуникациски технологии повеќе тежнеат да користат транслитерирани или транскрибирани зборови, наместо соодветни преводни еквиваленти што веќе постојат и се прифатени во македонскиот јазик. Треба да се подигне свеста меѓу корисниците за значењето на терминологијата. Денес секој може да ги користи социјалните мрежи за да воведне некој нов термин и да ја промовира неговата употреба. Но, секој корисник мора да биде свесен дека тоа носи и голема одговорност. На професионалните корисници од одредена област, конкретно во овој случај од областа на информатичките и комуникациските технологии, им е сосема нормално да ги користат овие англицизми. Сепак, мора да се има предвид дека терминологијата од областа на информатичките и комуникациските технологии не се користи само од мал круг на луѓе, туку ја користат сите и дека таа мора да биде разбирлива за сите. Само така ќе можеме да кажеме дека зборуваме на ист јазик и дека се разбираме меѓу себе.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Конески, Блаже 1946. Белешки за речникот на нашиот јазик во *Нов ден*, II, бр. 7–8, Скопје, 35–50.
- Конески, Кирил 2003. *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Конески, Кирил (гл. редактор) 2005. *Толковен речник на македонскиот јазик, том II (З-К)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

- Конески, Кирил (гл. редактор) 2008. *Толковен речник на македонскиот јазик, том IV (II)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Кирил Конески (гл. редактор.) 2014. *Толковен речник на македонскиот јазик*. Том VI (Т–Ш). Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Поимник на македонски зборови од областа на информатичката технологија*. Скопје: Министерство за информатичко општество, 2009.
- Тодоровски, Гане 1987. Јавна исповед 1987 или: во едно зборосокривалиште старовремени наречено песна во *Неволицы, неверицы, несоницы*. Скопје: Македонска книга.
- Цветковски, Живко и др. 2017. *Правопис на македонскиот литературен јазик (второ издание)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје и Култура АД – Скопје.
- Crystal, David 2001. *Language and the Internet*. Cambridge University Press.
- Jarvis, Scott; Aneta Pavlenko 2010. *Crosslinguistic Influence in Language and Cognition*. New York and London: Routledge.
- Ljubešić, Nikola; Peter Rupnik and Taja Kuzman. 2024. *Macedonian web corpus CLASSLA-web.mk 1.0*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, ISSN 2820-4042, <http://hdl.handle.net/11356/1932>.

Nikolche Mickoski

Lexicographic Centre —Georgi Stardelov, Macedonian Academy of Sciences and Arts; Ss. Cyril and Methodius University, Blaže Koneski Faculty of Philology, Skopje

NEOLOGISMS IN MACEDONIAN ICT FORUMS

Summary

This paper examines the introduction of new words by users of Macedonian ICT forums, focusing on their suitability and adherence to the norms of the Macedonian language. The study investigates whether these neologisms are appropriately created within the framework of Macedonian linguistic principles or if they are merely transliterated or transcribed terms borrowed from other languages. It explores the necessity of introducing new words into a language and discusses the principles and criteria that guide this process. The analysis includes examples of both effective neologisms and challenges associated with the use of inappropriate terms. The findings reveal that transliterated and transcribed terms often dominate, even when suitable Macedonian translation equivalents already exist and are in use.

Keywords: neologisms, new words, forums, Macedonian language, terminology, information and communication technologies, ICT.